

Money Talks – også i norsk politikk

Sammendrag: I debatten om økonomisk ulikhet fremheves det ofte at ulikhet er et problem fordi de som er rike kan oppnå mer makt og innflytelse som resultat av sine økonomiske ressurser. Det er imidlertid ofte uklart hvordan denne makten kan utøves. Artikkelen viser at ekstremt rike mennesker kan oppnå innflytelse ved å gi penger til politiske partier og finansiere tenketanker, gjennom eierskap av mediebedrifter, gjennom lobbyvirksomhet eller ved å true med å trekke sine investeringer om de ikke får de rammebetingelsene de ønsker. Jeg viser at rike mennesker som Trond Mohn og Stein Erik Hagen benytter seg av noen av disse mulighetene og derfor har større innflytelse enn andre norske borgere. Jeg argumenterer for at dette er et demokratisk problem fordi det bryter med et grunnleggende ideal om at alle borgere skal ha like muligheter for politisk innflytelse.

Jørgen Pedersen. Postdoktor, Institutt for filosofi og førstesemesterstudier, Universitetet i Bergen. jorgen.Pedersen@uib.no

De siste årene har det vært en fornyet interesse for spørsmål om økonomisk ulikhet i Norge. Økonomiske studier har vist at ulikheten øker også i Norge, selv om vi er bedre stilt enn mange andre land når det gjelder noen typer ulikhet. Det er forskjellige holdninger til hvorfor ulikhet eventuelt er et problem. Noen hevder at ulikhet er problematisk fordi den reduserer økonomisk vekst. Andre mener ulikhet kun er et problem dersom den går på bekostning av like muligheter. Atter andre mener at stor økonomisk ulikhet er et problem fordi den gir de aller rikeste større makt over samfunnsutviklingen.¹

Det er innvendingen om at stor ulikhet gir de rikeste mer makt jeg skal diskutere her. Dette blir hevdet i den offentlige debatten, men det er ikke alltid klart *hvordan* de rikeste kan få mer makt som resultat av sine økonomiske ressurser, eller hvilke institusjonelle rammer som tillater denne type maktutøvelse. Det er også uklart hvilke konsekvenser det kan få om en gruppe har større muligheter for å oppnå politisk makt enn andre. Dessuten antar mange i Norge at dette er et problem i land der ulikhetene er større enn her hjemme, og at de små ulikhetene i Norge er uproblematiske i et maktperspektiv.

Jeg skal forsøke å klargjøre på følgende måte: Først skal jeg vise hvordan man kan begrunne lik rett til mulighet for politisk innflytelse og hvorfor denne retten er viktig. Deretter skal jeg vise hvordan rike mennesker som eksempelvis Trond Mohn og Stein Erik Hagen gis

¹ Forskjellige innvendinger mot ulikhet diskuteres i Pedersen (2019). Denne artikkelen bygger på denne boken. Den fornyede interessen for ulikhet skyldes i stor grad Thomas Pikettys bok *Kapitalen i det 21 århundret*, som ble heftig diskutert i Norge. Piketty er også opptatt av at stor ulikhet er problematisk fordi den kan gi noen mer makt enn andre, men han gir ikke noen detaljert analyse av hvordan det kan skje.

mulighet til å oppnå større politisk innflytelse enn andre. Her diskuterer jeg også om man kan sikre alles rett til like muligheter for innflytelse gjennom spesielle ordninger som finansiering av politiske partier og å sikre alle like stor tilgang til mediene. Jeg argumenterer for at slike mekanismer trolig ikke vil lykkes om man tillater noen å bli ekstremt rike. Avslutningsvis påpeker jeg at problemet ikke skyldes rike menneskers giverglede, men at vi har en økonomi som tillater noen å bli så rike at de kan kontrollere og dominere andre.

Lik mulighet for politisk innflytelse

La meg først presisere hvilken form for økonomisk ulikhet det er mest relevant å diskutere i et maktperspektiv. Økonomer trekker vanligvis et grovt skille mellom ulikhet i inntekt og ulikhet i formue. Når vi er opptatt av at økonomisk ulikhet kan gi opphav for ulike muligheter til politisk innflytelse, er det primært ulikhet i formue som er relevant. Det er de som har svært store formuer som kan bruke sine penger til å oppnå politisk innflytelse. Om man har høy inntekt, kan man kanskje bruke deler av denne inntekten til for eksempel å kjøpe reklameplass for å fremme et politisk budskap. Jeg skal likevel anta at dette er et marginalt fenomen og at det derfor først og fremst vil være ulikhet i formue som er relevant i den videre diskusjonen.²

Den amerikanske filosofen John Rawls tilbyr et perspektiv som problematiserer store ulikheter i formue. Det gjør han gjennom sitt «frihetsprinsipp». Dette prinsippet blir ofte oversett når man er opptatt av hvilke prinsipper som har størst konsekvenser for fordeling. Det er uheldig. Frihetsprinsippet er nemlig sentralt om man er opptatt av forholdet mellom penger og makt. Det lyder slik:

Enhver person har det samme ufravikelige krav på et fullstendig tilfredsstillende system av grunnleggende friheter, et system som er forenelig med et slikt frihetssystem for alle (Rawls 2003: 103).

Frihetsprinsippet tilskriver individer *like* rettigheter til grunnleggende friheter. Det omfatter rett til liv, frihet og sikkerhet for egen person, tros- og tankefrihet, samt tale- og forsamlingsfrihet, eiendomsrett og stemmerett. Dette er rettigheter som vanligvis sikres og garanteres gjennom grunnloven i liberale demokratiske stater.

I tillegg omfatter frihetsprinsippet noen rettigheter som er mer kontroversielle, som at alle må sikres like muligheter til å oppnå offentlige posisjoner og til å påvirke valg. Rawls

² Svært høye inntekter kan selvfølgelig være et problem fordi de på lengre sikt kan generere store formuer.

fastholder at det er avgjørende å sikre en *rimelig realverdi* av disse frihetene, eller med andre ord at de ikke bare må sikres formalt, men reelt. Skillet mellom formale og realverdi hos Rawls er inspirert av Karl Marx. Marx hevdet, for eksempel i *Om jødespørsmålet*, at liberale kapitalistiske samfunn tilskrev mennesket formale friheter som nødvendigvis ville bli underminert av de ulikheter kapitalismen produserte. Rawls ville imøtegå denne «vanlige innvendingen» mot liberale teorier (Rawls 2003: 235ff., 269).

Poenget her er følgende: Dersom alle skal sikres lik mulighet til å påvirke politiske beslutninger, kan man ikke tillate for store ulikheter. Med store ulikheter vil det være en fare for at de mest velstående benytter sine økonomiske muskler til å oppnå politisk makt. Rawls er spesielt bekymret for at de aller rikeste vil kunne enes om de spørsmålene som dreier seg om å videreføre deres egne interesser og privilegier (Rawls 1999: 198). Men også hver for seg vil de best stilte kunne oppnå makt.

Problemet kan heller ikke løses ved å påpeke at det er usannsynlig at de rikeste vil bruke pengene sine på en måte som gjør at de oppnår makt. Problemet ligger i å tillate en fordeling som gir noen få *muligheten* til å dominere og kontrollere andre, ikke i *sannsynligheten* for at de benytter seg av denne muligheten.³

La meg også kort klargjøre hva det vil si å ha like muligheter for politisk innflytelse. Det avgjørende for et rettferdig samfunn er å sikre alle som har noenlunde likt ferdighetsnivå like muligheter for politisk innflytelse, ikke å sikre at alle deltar i politikk på lik linje. Her er det viktig at de med store økonomiske ressurser ikke kan bruke disse ressursene til å skaffe seg politisk makt. Idealet vi diskuterer her sier imidlertid ikke at personer med stor kunnskap om et saksområde må ha den samme muligheten for å få sin stemme hørt som folk uten spesiell sakkunnskap. At noen har større gjennomslagskraft fordi de besitter det vi kan kalle kraften i det bedre argument, er ikke et demokratisk problem. Det er snarere en forutsetning for et demokrati.

Lik rett til mulighet for politisk innflytelse er viktig

Hvorfor er lik rett til mulighet for politisk innflytelse viktig? For Rawls er det avgjørende at borgerne er frie og like. Prinsippet om lik rett til mulighet for politisk innflytelse er en spesielt sentral del av dette. Men hvorfor skal vi egentlig holde dette for å være så viktig? Vi oppfatter

³ Dette poenget trekker på Philip Pettit og den republikanske tradisjonen som er opptatt av at et fritt samfunn er et samfunn uten vilkårlig makt. I de senere årene er det mange som fremhever likheter mellom Rawls og denne tradisjonen.

det ofte ikke som spesielt problematisk om noen har større mulighet for innflytelse enn oss på andre områder. Er det noe ved det politiske som er spesielt?

Lik mulighet for politisk innflytelse er særlig knyttet til et ideal om relasjonell (eller sosial) likhet. Kjernen i dette likhetsidealet er at likhet er viktig fordi de sosiale relasjonene mellom mennesker kan ta skade av stor ulikhet. Idealet krever at individer ikke må domineres eller kontrolleres av andre og at et rettferdig samfunn er uten statushierarkier. Mennesker må ikke underlegges andres vilkårlige makt. Sentralt for Rawls er menneskers rett til selvrespekt, og denne respekten kan skades av måten de sosiale relasjonene er innrettet på. Idealet om relasjonell likhet har som mål å utjevne det Rawls kaller den sosiale basis for selvrespekt.

Men hvilken rolle spiller det politiske for et relasjonelt begrep om likhet? Det er særlig to (abstrakte) forhold som gjør det politiske spesielt viktig for en som er tilhenger av sosial eller relasjonell likhet. For det første er det slik at når vi er underlagt politiske beslutninger, er vi i en viss forstand underlagt andre mennesker, nemlig de som tar beslutningene. Dette er et problem for en tilhenger av sosial likhet der ingen skal være underordnet andre. Men dersom vi har like muligheter til å ha innflytelse over de beslutningene vi er underlagt, er problemet løst (Kolodny 2014: 316).

For det andre er politiske beslutninger endelige på en måte ikke-politiske beslutninger ikke er. Politiske beslutninger er endelige i den forstand at de kan endre alle ikke-politiske beslutninger. Vår sosiale verden gjør at vi stadig står overfor sosiale praksiser som er hierarkiske. Det kan være på jobben, i familien eller andre steder. Men vi kan dempe effekten av disse hierarkiske sosiale relasjonene ved at vi er likestilte borgere med like muligheter for politisk innflytelse. Det er derfor viktig at de forskjellige sosiale relasjonene vi inngår i, til syvende og sist er regulert med utgangspunkt i likhet (Rawls 1999: 200; Kolodny 2014: 306).

Like muligheter til politisk innflytelse er altså spesielt viktig fordi vi vil ha lettere for å akseptere andre forskjeller dersom denne retten er oppfylt. Vi vil med andre ord kunne akseptere en viss materiell ulikhet samt ulikhet når det gjelder autoritet og ansvar, gitt at vi har like muligheter til politisk innflytelse (Kolodny 2014: 306). Det er også avgjørende å sikre like muligheter til politisk innflytelse, for å forsikre seg mot at de rike ikke vil kunne enes om spørsmål som dreier seg om å videreføre deres egne interesser og privilegier (Rawls 1999: 198). Lik mulighet til politisk innflytelse er derfor en spesielt viktig del av sosial likhet. Om idealet krenkes, kan det, som Rawls fremhever, gjøre borgerne apatiske og bitre, noe som på lengre sikt kan underminere demokratiet.

Med dette som utgangspunkt er det videre spørsmålet hvorvidt rike mennesker kan oppnå politisk innflytelse i en norsk kontekst.

Har de rikeste for mye makt i Norge?

Vi vet at norske partier bruker mer penger enn tidligere på valgkamper, og at en økende del av finansieringen kommer fra enkeltpersoner og organisasjoner.⁴ Vi vet også at formue er mer ulikt fordelt enn inntekt, og at Norge, sammenlignet med andre land, har en større andel rike og superrike borgere (Moene 2015). Det er derfor god grunn til å undersøke dette spørsmålet, også i en norsk kontekst. Men hvordan kan penger gi makt? Thomas Christiano trekker frem fem mekanismer.⁵

Rike mennesker kan for det første finansiere politiske partier, enkeltkandidater eller valgkamper. I USA vet vi at presidentkandidaters muligheter for å bli valgt ofte bedømmes ut fra hvor mye penger kandidatene kan skaffe. De velstående som finansierer valgkamper, vil forvente å få noe tilbake fra politikerne som mottar penger. Man kan forvente at mottakerne husker hvor finansieringen kommer fra og vil være villige til å yte noe tilbake ved senere anledninger. Motytelsene kan variere fra at mottaker føler seg spesielt forpliktet til å gjennomføre valgkamplofter som bidragsyterne er spesielt opptatt av, til at de som gir gaver lettere får tilgang til sentrale politikere (Christiano 2012: 242).

Økonomisk kapital kan imidlertid også konverteres til politisk kapital ved at man bruker penger som utgangspunkt for å påvirke hva som settes på dagsordenen. På denne måten kan man oppnå innflytelse over kollektive beslutninger. Finansiering av tenketanker som bidrar til å forme det offentlige ordskiftet, er et eksempel. I motsetning til den forrige mekanismen, er det ikke slik at giverne venter å få noe i retur. De gir penger til personer eller organisasjoner som har de samme verdiene som giveren (Christiano 2012: 244–246). Bidrag til partier kan derfor gi innflytelse over enkeltsaker, mens bidrag til tenketanker kan gi en mer diffus påvirkning som handler om å endre samfunnet i en bestemt (ideologisk) retning.

⁴ Valgforsker Anders Todal Jenssen siteres i *VG* 08.08.2017 på at «norske partier følger et internasjonalt spor. De bruker mer penger på valgkamp, og mer av finansieringen kommer fra rike enkeltpersoner og organisasjoner» (NTB 2017). Det er selvfølgelig ikke gitt at dette er et problem. Man kan for eksempel mene at partiene ikke bør finansieres av staten fordi politikerne selv bevilger pengene, og at man derfor har en bukken og havresekken-problematikk. For en diskusjon, se Svåsand (2001). Her skal jeg sette dette spørsmålet til side, i og med at jeg her er opptatt av hvordan rike mennesker kan oppnå innflytelse.

⁵ Mekanismene jeg diskuterer her er noe endret fra Christianos terminologi.

En lignende mekanisme handler om å kontrollere mediene. Silvio Berlusconi, som eide en stor andel av italienske medier samtidig som han var statsminister, er et viktig eksempel. De som kontrollerer mediene kontrollerer også hvilken politisk informasjon som er tilgjengelig. Dette bidrar til å forme folks oppfatninger om forskjellige spørsmål, og er derfor en mulig kilde til innflytelse (Christiano 2012: 249).⁶

Kontroll over mediene kan altså være en kilde til å påvirke hva folk flest mener. En annen form for påvirkning handler om å påvirke de som fatter beslutningene. De som driver lobbyvirksomhet, gir politikerne viktig informasjon og bidrar til å styre hvilke saker politikere oppfatter som viktige. De tilbyr også ofte argumenter politikere kan benytte for å overbevise andre. Lobbyister spiller en viktig rolle i alle moderne demokratier. De som kan betale for disse lobbyistene, har en viktig mulighet til makt (Christiano 2012: 247–248).⁷

En siste og mer direkte form for makt kan utøves av kapitaleiere overfor myndighetene. Har du betydelig økonomisk kapital, kan du true med å trekke dine investeringer dersom du ikke får de rammebetingelsene du ønsker. En slik form for makt vil også kunne eksistere på en mer skjult og indirekte måte. I større eller mindre grad vil myndighetene måtte forholde seg til hvordan rike mennesker vil reagere på de vedtakene som fattes, og en form for selvsensur eller begrensning på frihet til å fatte autonome beslutninger kan være en konsekvens av et slikt politisk klima (Christiano 2012: 250).

Hvilken betydning har økonomiske ressurser for mulighet til innflytelse i Norge? Selv om pengenes rolle i politikken trolig er mindre i Norge enn i USA, vil det være naivt å tro at penger ikke kan konverteres til makt i det norske systemet. Likevel må vi være forsiktige med å trekke bastante konklusjoner når vi sammenligner Norge og USA. I Norge er det partier som mottar gaver, ikke enkeltindivider, og dette synes å være en relevant forskjell. Det er ikke det samme at et parti står i gjeld til givere som at enkeltindivider gjør det. Dessuten vil det vi kan kalle en egalitær ethos gjøre seg gjeldende i Norge: folk vil i større grad reagere dersom

⁶ Jeg skal ikke forfølge dette poenget i diskusjonen nedenfor. I norsk sammenheng er det likevel på sin plass å nevne at Redaktørplakaten sikrer redaktører uavhengighet. Eierne av mediene har derfor primært mulighet til innflytelse gjennom ansettelse og avsettelse av redaktører. Nettavisen Resett, som ble etablert ved hjelp av bidrag fra Øystein Stray Spetalen og Jan Haudemann-Andersen, er et norsk eksempel på at rike mennesker kan skaffe seg innflytelse ved å starte opp medier (se *DN* 2018).

⁷ I diskusjonen av norske forhold skal jeg primært fokusere på de to første mekanismene. Men merk at Maktutredningen konkluderte med at betydningen av lobbyisme hadde økt i 2003 (Østerud et al. 2003: 102), og det er neppe grunn til å tro dette har fått mindre betydning de siste årene.

enkeltindivider gir svært store gaver til politiske partier. I USA har man ikke en slik ethos, og systemet er donorbasert på en måte som gjør det svært forskjellig fra det norske.

Det betyr likevel ikke at makt ikke kan oppnås i Norge ved å gi gaver til politiske partier. Ta eksemplet Trond Mohn. Mohn er kjent for å gi rause gaver; han gir blant annet til idrett, forskning og helse, og han ga i forkant av valgkampen i 2017 2,5 millioner kroner til Arbeiderpartiet (NTB 2017). I 2014 ble han kåret til Bergens mektigste av *Bergens Tidende* (Ryste 2014). Det virker ikke helt urimelig å anta at Mohn gjennom pengegaver oppnår større makt enn andre, og at denne makten er knyttet til hans økonomiske ressurser. Men det er vanskelig å si konkret hva Mohn oppnår ved å gi. På den ene side kan man tenke at partiers politikk ikke påvirkes av hvem de får gaver fra. På den andre side virker det usannsynlig at Mohns innflytelse over Arbeiderpartiet er identisk med enhver annen person som har tilknytning til partiet. Det vil for eksempel være rimelig å anta at Mohn har lettere tilgang til sentrale politikere enn andre, og kanskje også at hans synspunkter bevisst eller ubevisst tillegges mer vekt. Gaven til partiet kan med andre ord fungere som en døråpner. Når Mohn først har kommet inn gjennom døren, vil hans autoritet og formue kunne påvirke andres handlinger og preferanser.

Mohns mulighet for innflytelse stopper imidlertid ikke der. Han har siden oppstarten av tankesmien Agenda gitt til sammen 24 millioner kroner.⁸ Ved å bidra til å finansiere et kompetansemiljø som setter dagsorden i offentligheten og påvirker hvordan folk tenker om sentrale politiske spørsmål, oppnår Mohn makt som resultat av sine økonomiske muskler. Det er derfor grunn til å konkludere med at økonomiske ressurser kan konverteres til politisk makt også i det norske systemet.

En annen prominent bidragsyter til politiske organisasjoner, er Stein Erik Hagen. Hagen ga i 2017 fem millioner kroner til Høyres valgkamp (Spence 2017). Ved tilsvarende valgkamp i 2015 var beløpet på en million kroner, og Hagen begrunnet gavene fra familien med at de ikke «ønsker AP og eiendomsskatt» (Haugan og Tjersland 2015). Dette er et tydelig uttrykk for et ønske om å påvirke politiske beslutningsprosesser gjennom pengegaver. Også

⁸ Mohn eier 60 prosent av Agenda, mens 40 prosent eies av LO (Agenda 2018). Kan man også si at Mohn kontrollerer mediene? Nei, men i et maktperspektiv er det interessant at Mohn skal ha reddet BA fra konkurs i 1998. *Bergens Tidende* skriver i den forbindelse følgende: «Internt i BA snakker man ikke stygt om Trond Mohn. De med innsikt i avisens økonomi vet at Mohn reddet BA fra konkurs høsten 1998. – Jeg kan bekrefte at vi sto bare noen uker unna konkurs. Hadde ikke Trond Mohn skutt inn penger i avisen, hadde vi gått konkurs, sier administrerende direktør Olav Terje Bergo» (BT 2004).

tankesmien Civita er finansiert gjennom betydelige bidrag fra enkeltindivider, og Hagen er blant bidragsyterne.⁹

Betyr dette at vi bør sørge for en jevnere fordeling av inntekt og formue for å unngå at noen konverterer økonomisk kapital til politisk kapital? Mange svarer nei på det spørsmålet. De mener løsningen ikke er å omfordele. I stedet bør man innføre spesielle ordninger for å hindre at økonomisk makt kan konverteres til politisk makt. La oss kalle disse spesielle ordningene for en isoleringsstrategi, fordi de er opprettet for å isolere politiske beslutninger fra pengenes innflytelse. Man kan for eksempel ha offentlig finansiering av politiske partier, begrense hvor mye enkeltindivider kan gi til kandidater og partier, sikre at økonomiske ressurser ikke er avgjørende for hvem som kan fremme sin sak i mediene, og sette en øvre grense for hvor mye penger som kan brukes i en valgkamp (sml. Rawls 2003: 236).

Er en isoleringsstrategi tilstrekkelig for å sikre alle like muligheter til politisk innflytelse?¹⁰ Dette er et komplisert spørsmål. La oss undersøke argumenter for og imot.

Ta først oppfatningen om at en isoleringsstrategi kan lykkes, selv i samfunn med betydelige formuesforskjeller; at man kan forby eller begrense de rikestes mulighet til å gi til politiske partier og til tenketanker. Med slike mekanismer på plass, kutter man forbindelsen mellom penger og makt. De som holder denne oppfatningen er kritiske til at penger *må* gi mulighet for politisk makt: man kan ikke bare *anta* at penger *nødvendigvis* kan konverteres til politisk innflytelse. Slike antagelser kan bare støttes opp om man legger til grunn at rike mennesker bare er opptatt av å fremme sine egne interesser og at de på konspiratorisk vis kontrollerer statsapparatet (O'Neill 2012).

Motsatt argumenterer de som mener at isoleringsstrategien ikke kan lykkes, for at store økonomiske forskjeller *nødvendigvis* vil gi ulike muligheter for politisk innflytelse. Man kan nekte enkeltindivider å gi gaver til politiske partier, men dersom de rikeste har ønske om å oppnå innflytelse, vil de finne andre måter å gjøre det på. De kan for eksempel finansiere tenketanker. Og selv om man forbyr eller begrenser muligheten til å gi til tenketanker, vil svært rike mennesker kunne oppnå innflytelse ved å true med å trekke sine investeringer om

⁹ Finansieringsmodellen er likevel ikke knyttet til store summer fra en person, slik tilfellet er med Agenda. Se Grihammar (2013).

¹⁰ Rawls er, som Martin O'Neill har påpekt, uklar på hvorvidt en slik isoleringsstrategi kan lykkes. Noen steder argumenterer han for at kapitalistiske velferdsstater som USA ikke kan sikre like muligheter for politisk innflytelse, og at man derfor må sørge for at kapitalen er spredd. Andre steder formulerer han seg som om isoleringsstrategien kan lykkes også i samfunn som tillater stor kapitalkonsentrasjon (O'Neill 2012: 82).

de ikke får det som de vil.¹¹ Uansett hvilke mekanismer man benytter, vil de rike finne måter å påvirke beslutninger på. Kort sagt: Money talks.

Min egen oppfatning heller i retning av at isoleringsstrategier alene ikke kan lykkes. Jeg tror, som Rawls, at det er vanskelig å lage effektive og rettferdige isoleringsstrategier (Rawls 1996: 362–363). Det har for eksempel blitt argumentert for at det bryter med grunnleggende friheter som samvittighetsfrihet og forsamlingsfrihet å forby rike mennesker å etablere tenketanker (Volacu og Dumitru 2018). Og i den beryktede Buckley vs. Valeo-dommen i USA ble det slått fast at begrensninger blant annet på hvor mye penger man kunne bruke i en valgkamp, bryter med den grunnleggende retten til politiske ytringer (Rawls 1996: 259).

Her skal vi merke oss at Rawls' syn på isoleringsstrategien og eksemplene ovenfor gjelder forholdene i USA. Det er ikke gitt at slike isoleringsmekanismer ville vært like vanskelige å implementere i et samfunn som det norske. Vårt samfunn er langt mer egalitært enn det amerikanske. Men som vi har sett, tillater vårt eget lovverk – i kombinasjon med det fordelingsmønsteret vi har i Norge – enkeltmennesker å gi store summer til politiske partier og tenketanker. Det gir en mulighet for politisk innflytelse som kun tilfaller de aller rikeste, og det er et demokratisk problem. Jeg skal vende tilbake til hvordan vi bør forholde oss til dette problemet avslutningsvis.

Man kunne innvende at jeg overdriver når jeg sier at det er et demokratisk problem. En slik innvending kunne for eksempel tatt utgangspunkt i tankesmiene og argumentert for at de er viktige formidlere av kunnskap og spiller en positiv rolle i den norske offentligheten. Jeg er ikke uenig i det, og det er heller ikke lett å måle tenketankenes makt og innflytelse. Men i en diskusjon av Civitas rolle i den norske politiske virkeligheten, skriver sosiologen Halvor Fosli følgende:

På Civitas hjemmeside presenteres 44 bøker, 39 rapporter og 197 notater [...] Hvordan disse publikasjonene – sammen med en stri strøm av blogginnlegg og kronikker – har påvirket utviklingen i Norge er ikke enkelt målbart. Det samme gjelder frokostmøtene, som Civita regelmessig inviterer til – hva tar de 5000–6000 som deltar på dette hvert år med seg hjem igjen? Det er snakk om *soft*

¹¹ For ytterligere diskusjon av hvorvidt en slik isoleringsstrategi kan lykkes, se Robeyns (2017: 9–10).

power, påvirkning gjennom definisjonsmakt, agendasetting, etablering av tillit til noen avsendere, mistillit til andre (Fosli 2017: 14–15).

Det er grunn til å tro at både Agenda og Civita spiller en viktig rolle i den norske samfunnsdebatten. Civita er for eksempel veldig gode på å tilbakevise meningsmotstandere. Det er helt legitimt, men samtidig viktig for at deres syn på hvordan samfunnet bør organiseres skal få oppslutning. Denne rollen blir delvis muliggjort av en rekke rike givere (Civita) eller en dominerende eier (Agenda). Makt handler blant annet om å kunne påvirke hva folk mener. Det er klart at folk som kan bidra til å finansiere virksomheter som Agenda og Civita har en kilde til makt, og det er en mulighet som ikke er til stede for folk flest.

Problemet er måten vi innretter økonomien på

Hovedproblemet er etter mitt syn ikke Trond Mohns giverglede. Han gir penger til formål han synes er gode, og knytter stort sett ikke betingelser til hvordan pengene brukes. Det er mulig å anse Arbeiderpartiet og Agenda som gode krefter i samfunnet, men være mot enkeltindividers mulighet til å oppnå så mye makt som de gjør i vårt system. Problemet er altså ikke primært knyttet til enkeltpersoners handlinger. Vi har innrettet økonomien på en måte som tillater noen å bli ekstremt rike, og det har negative konsekvenser. Dette illustrerer behovet for å begrense enkeltpersoners muligheter til rikdom, fordi det er en konflikt mellom demokrati og en økonomi som tillater noen å bli superrike.

La meg også underbygge dette med en personlig historie. Før valget i 2017 publiserte jeg kronikken «Kan makt kjøpes?» i *Bergens Tidende*. Kronikken var ganske lik det du nettopp har lest om makt her, og bygget også på Christianos rammeverk. Men teksten var opprinnelig ment å skulle gå til *Agenda Magasin*, hvor jeg hadde en avtale om å levere et bidrag. Kort tid etter at jeg hadde sendt teksten til dem, ble jeg oppringt fra en representant fra tankesmien. De ville diskutere om jeg kunne tenke meg å endre på teksten. Det mest direkte som ble sagt var at de ikke kunne trykke den slik den sto nå, fordi det kunne ha som konsekvens at Trond Mohn kunne trekke sin støtte til deres arbeid. Representanten påpekte at man ikke kunne vite hvordan han ville reagere på at de trykket en slik tekst, og fremhevet at «uten hans bidrag er vi ferdige» (personlig samtale 25.08.2017). Av frykt for at finansieringen skulle stoppe opp, valgte Agenda altså å la være å trykke en tekst. Jeg opplevde dette som problematisk, og bestemte meg for å publisere teksten et annet sted.

Hva illustrerer dette? Det er for det første klart at Agenda hadde svært gode grunner for å handle som de gjorde. Mye av finansieringen for tankesmien kommer tross alt fra Mohn.

I ytterste konsekvens kunne arbeidsplasser stå på spill, og Agenda synes derfor å ha handlet riktig ved å velge å ikke trykke teksten. Samtidig viser dette selvfølgelig noe dypt problematisk ved hvordan penger kan konverteres til makt. Agenda ser seg nødt til å bedrive selvsensur for ikke å trække den viktigste eieren på tærne.¹²

Det dypere poenget her er at alle aktørene kan ha de beste intensjoner, og utfallet kan likevel være negativt. Servilt og underdanig oppførsel kan være et resultat av skjev økonomisk fordeling, selv om Mohn ikke har noe ønske om at folk skal opptre servilt og underdanig overfor ham. Om folk opptrer servilt og underdanig overfor dem som har mye penger, er det et brudd på idealet om relasjonell likhet.

Det er viktig å påpeke begrensningene ved det jeg argumenterer for her. Jeg sier ikke at alle som er ekstremt rike konverterer penger til makt. Så vidt jeg vet har vi ikke god kunnskap om hvor mange ekstremt rike som har politiske ambisjoner, slik som Mohn og Hagen. Vi vet en del om hvor mye de aller rikeste gir,¹³ men vi vet ikke nok om hvilken innflytelse man oppnår ved å gi gaver, eller hvordan gaver påvirker den som mottar dem. Mitt poeng er at måten økonomien er innrettet på, gir de ekstremt rike *mulighet* til ekstra politisk innflytelse, og at det er problematisk. Vi trenger mer forskning på hvilken rolle penger spiller i norsk sammenheng.

Penger kan altså gi politisk innflytelse, og det finnes, som vi har sett, klare eksempler på at de gjør det i Norge i dag. Dette argumentet mot ulikhet kan suppleres med et argument om at dersom ulikhetene fortsetter å stige, er det også grunn til å frykte at det blir lettere å kjøpe politikere. I en diskusjon av Thomas Pikettys bok *Kapitalen i det 21. århundret*, der Piketty viser at ulikhetene stiger og trolig vil fortsette å stige, fremhever Martin Sandbu at

en konsekvens av Pikettys logikk er at hvis han har rett, kommer integriteten i norsk politikk til å komme under stadig større press. Større ulikhet gjør fristelsen verre for en ubemidlet politiker. Mer kapital senker prisen på innflytelse for de rikeste, sett i forhold til de midlene de besitter. Og større

¹² Merk at Agenda kan ha fryktet at Mohn vil trekke sin støtte av to forskjellige grunner: enten fordi det kan se ut som om hans disposisjoner blir kritisert og han kan tenkes å slutte å støtte Agenda fordi han ikke tåler kritikk. Men han kan også tenkes å bli overbevist om at det er galt at rike mennesker finansierer tenketanker, og trekke støtten av den grunn.

¹³ Når det gjelder partifinansiering, vet vi at norske politiske partier mottar 67,7 prosent av inntektene gjennom offentlig støtte, og at 13,3 prosent av inntektene kommer fra andre bidragsytere (SSB 2018). Når det gjelder tenketanker, er som vi har sett bildet annerledes, og det mest ekstreme utslaget her er altså at en person kan være hovedeier og bidragsyter.

formuer gir dem mer grunn til å investere i politisk innflytelse siden de har mer å tape på en politikk som ikke går deres vei (Sandbu 2014: 482).

Mye tyder på at ulikhetene vil fortsette å stige på kort sikt,¹⁴ og man trenger ikke være spesielt konspiratorisk anlagt for å se at ulikheten også kan gi ulikhet i makt, enten det gjelder korrupsjon eller andre måter å skaffe seg innflytelse ved hjelp av penger. En fersk undersøkelse viser for eksempel at «en til tre av ti enhetsledere i kommuner selv har vært utsatt for press om utilbørlige fordeler» (Oslo Economics 2017: 4). Kommunalt ansatte utsettes altså for press for å favorisere enkeltindivider. Dette skyldes blant annet at det er mye som står på spill for aktører i privat sektor i kommunale beslutningsprosesser. Og med mer penger på private hender, er det ikke overraskende at noen av disse midlene blir forsøkt brukt på uetisk vis.

Vekting av hensyn

Jeg har argumentert for at det er et demokratisk problem at de aller rikeste gis muligheter for mer politisk innflytelse sammenlignet med de som ikke har store økonomiske ressurser. Selv i et egalitært land som Norge, har altså de med store formuer muligheter til å skaffe seg ekstra innflytelse over politiske beslutninger. Jeg har også vist at det kan være et demokratisk problem å forby folk å gi penger til politiske partier og tenketanker. Hvordan løse dette? På lang sikt bør det etter mitt syn løses gjennom omfattende omfordeling. Ulikhetene i formue har økt de siste årene, og vi bør søke å redusere disse forskjellene av hensyn til den demokratiske prosessen i Norge.¹⁵ Kort sagt: Redusert kapitalkonsentrasjon vil redusere faren for at noen skaffer seg politisk makt gjennom sine økonomiske ressurser.

På kort og mellomlang sikt eller i en situasjon der ulikhetene fortsetter å øke, må vi også vurdere andre grep for å oppnå større grad av politisk likhet. Dette vil innebære en skjerping av det jeg har kalt isoleringsstrategien. Holder man hensynet til like muligheter til innflytelse opp mot friheten til å gi ubegrensede midler til partier og tenketanker, er det ikke gitt at sistnevnte må gis prioritet. Det å innføre slike begrensninger vil etter mitt syn ha beskjedne negative effekter. I dag finnes det ikke begrensninger på hvor mye enkeltindivider kan gi til politiske partier eller tenketanker, og det er vanskelig å se at en innføring av en slik begrensning vil ha større negative effekter enn det nåværende bruddet på like muligheter til

¹⁴ Se Aaberge og Stubhaug (2018) for ferske tall som viser at ulikhet i formue har økt de siste årene.

¹⁵ Begrunnelsen for omfattende omfordeling hviler selvfølgelig på andre argumenter som jeg ikke kan diskutere her. En mer utførlig diskusjon av dette og spørsmålet om hvilke virkemiddel som bør benyttes for å oppnå større omfordeling, gis i Pedersen (2019).

innflytelse. Isoleringsstrategien bør derfor anvendes i større grad enn den gjør i dag, fordi like muligheter for politisk innflytelse er viktig og fortjener å bli tatt på større alvor – også i Norge.

Det er også viktig å løfte det prinsipielle spørsmålet om hvordan vi skal vekte ulike hensyn. Om vi holder politisk likhet for å være avgjørende, trenger vi en bred diskusjon av fordeler og ulemper ved en isoleringsstrategi opp mot fordeler og ulemper som følger av omfattende omfordeling. Dette har også en kunnskapskomponent: Vi trenger mer kunnskap om de aller rikestes muligheter og vilje til å bruke sine økonomiske ressurser for å oppnå politisk makt og innflytelse. Dette bør også kobles til tankesmienes rolle: så vidt jeg vet, er det ikke gjennomført studier som diskuterer hvor stor innflytelse norske tankesmier har.

Takk til Cornelius Cappelen og Lars Svendsen for innspill. Takk også til deltakerne i forskningsgruppen for praktisk filosofi ved Institutt for filosofi og førstesemesterstudier, og til deltagerne i lunsjseminaret for komparativ politisk økonomi ved Institutt for sammenlignende politikk (begge ved UiB) for grundige diskusjoner av tidligere utkast. Til slutt vil jeg også takke redaksjonen for svært nyttige tilbakemeldinger.

Litteratur

Agenda (2018). <https://tankesmienagenda.no/vare-eiere/>

BT (2004) Mektig gjennom rause gaver. 20.11.

<https://www.bt.no/nyheter/okonomi/i/zl0A1/Mektig-gjennom-rause-gaver>

Christiano, T. (2012). «Money in politics». I D. Estlund (red.): *Oxford Handbook of Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.

DN (2018). «Nettstedet Resett har fått 16 nye investorer». 13.07.18. Kan lastes fra: <https://www.dn.no/medier/resett/jan-haudemann-andersen/oystein-stray-spetalen/nettstedet-resett-har-fatt-16-nye-investorer/2-1-378823>

Fosli, Halvor (2017). «Civitas tid har ennå ikke kommet». I *Prosa*. 23 (2) s. 6–15.

Grihamar, Stine (2013). Her er Civitas rike onkler. I *VG* 02.07. Lastet:

<http://e24.no/naeringsliv/her-er-civitas-rike-onkler/20990550>

Halvorsen, M. T. og K. Moene (2015, 14. mars). «Hvordan bli rik? Lett å tjene penger i Norge». *Dagens Næringsliv*.

Haugan, B og Tjersland J (2015): Stein Erik Hagens døtre viderefører farens tradisjon. Hagen gir en million til Høyre. VG 18.06: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/rwAv8/stein-erik-hagens-doetre-viderefoerer-farens-tradisjon-hagen-gir-en-million-til-hoyre>

Kolodny, N. (2014). «Rule over none II: Social equality and the justification of democracy». *Philosophy & Public Affairs*, 42 (4) s. 287–336.

Moene, K. (2015). «The social upper class under social democracy». *Nordic Economic Policy Review*, 503, s. 245–262.

NTB (2017, 8. august). «Han gir mest i partistøtte – og det er AP som får pengene». *VG*. Lastet fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/xq65p/han-gir-mest-i-partistoette-og-det-er-ap-som-faar-pengene>

O’Neill, M. (2012). «Free (and fair) markets without capitalism: Political values, principles of justice, and property owning democracy». I M. O’Neill og T. Williamson (red.): *Property-Owning Democracy. Rawls and Beyond*, s.75–100. Malden: Blackwell Publishing.

Oslo Economics (2017). «Status og råd for etikkarbeid i kommunesektoren». OE-rapport 2017-61. Lastet fra: <http://www.ks.no/globalassets/vedlegg-til-hvert-fagomrader/utvikling/fou/fou-rapporter/status-og-rad-for-etikkarbeid-i-kommunesektoren.pdf>

Pedersen, J. (2019). *Rettferdig fordeling og rettferdig skatt*. Bergen: Fagbokforlaget.

Rawls, J. (1996). *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.

Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.

Rawls, J. (2003). *Rettferdighet som rimelighet. En reformulering*. Oslo: Pax forlag.

Robeyns, I. (2017). «Having Too Much». I J. Knight og M. Schwartzberg (red.): *NOMOS LVI: Wealth. Yearbook of the American Society for Political and Legal Philosophy*, s.1–44. New York: New York University Press.

Ryste, H. (2014): Plasserer seg selv på makttoppen. I *BT* 22.10. <https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/292j4/Plasserer-seg-selv-pa-makttoppen>

Sandbu, M. (2014). «Thomas Piketty: Kapitalen i det 21. århundre. Piketty i annerledeslandet». *Nytt Norsk Tidsskrift*, 31 (4), s. 477–486.

Spence, T. (2017, 28. august). «Christen Sveaas gir seks millioner kroner til de borgerlige og er valgkampens mest gavmilde enkeltperson». *Aftenposten*. Lastet fra:

<https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/22vGI/Christen-Sveaas-gir-seks-millioner-kroner-til-de-borgerlige-og-er-valgkampens-mest-gavmilde-enkeltperson>

SSB (2018). «Finansiering av politiske partier». Lastet fra:

<https://www.ssb.no/valg/statistikker/partifin>

Svåsand, L. (2001). «Statlig finansiering av politiske partier. Intensjonene og utfallet». I NOU 2001:3. Lastet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-03/id143453/sec22>

Volacu, A. og Dumitru, A. C. (2018, online first). «Assessing non-intrinsic Limitarianism». *Philosophia*.

Østerud, Ø. et al. (2003). *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Aaberge, R. og M. E. Stubhaug (2018). «Formuesulikheten øker». *SSB analyse* 2018/18.